

Da vi vant i Haag III

Jens Evensen – med folkeretten i kofferten

Av

Per Solemdal, Havforskningsinstituttet i Bergen

Det har rent mye vann i havet siden Jens Evensens navn var på folkemunne i forbindelse med utvidelsen til 200 nm økonomisk sone og delingen av kontinentalsokkelen, med de enorme verdier som da kom på norske hender.

Og det er vel muligens bare de nord-norske kystfiskerne som i dag minnes hans innsats i Haag i 1951, hans internasjonale debut som skrankeadvokat. Seieren i Haag førte til at vår fiskerigrense ble lagt på lange grunnlinjer, som var folkerettslig forankret. Saken skapte presedens for kystfiskere over hele verden, og var spiren til den utvidete jurisdiksjon kyststaten etterhvert fikk.

Men Jens Evensen er «still going strong» og fremdeles aktuell som dommer ved den Internasjonale domstolen i Haag. Derfor ønsker han ikke å uttale seg om kontroversielle saker som Smutt hullene, vernesonen rundt Svalbard etc. Men når det gjelder synet på norsk medlemskap i EU er Evensen krystallklart. – Med sine enorme naturressurser og geografiske beliggenhet bør Norge holde seg utenfor EU mener han.

Ekteparet Evensen tok imot meg som en bortkommen sønn; hjertelig og med forståelse. De tok også min uforbederlige manér til å få folk til å gjette med godt humør. Denne gangen gjaldt det fargen på min beskjedne blomsterkvast, som var mer til fru Sylvei enn til vår store sønn. Rød, sa han først, så blå. Men fruene vinner med et langt: Guuul. De fire chrysantemumgrenene var ment å gi de Evensenske stuer en gyllen tone, men den fantastiske høstsolen hadde allerede gjort jobben til overmål. Og da vi vandret inn i den tredje stuen

Fiskets Gangs Historikkspalte møter en av sine kilder.

Per Solemdal, havforsker, hobby-historiker og seniorreporter i Fiskets Gang møter i dette intervjuet en av sine kilder, havrettsdommeren Jens Evensen. Møtet fant sted i ekteparet Evensens hjem i Asker. Utgangspunktet var Solemdals artikkelserie om den britisk-norske saken ved Haagdomstolen i 1951. Den lange samtalen er bl.a. innom EU-saken, gamle Amerikabåter, småfugl, atomtrusselen og amerikanske valnøtter, men er først og fremst en avklaring om Haagsakens øyeblikkelige og fremtidige betydning for Norge og andre kyststater.

tok det gule pusten fra meg. Bladverket fra et tre utenfor vinduet forsterket solens livgivende stråler. Nå var det min tur å gjette feil: Ask. Men så var det altså amerikansk valnøtt. Evensen forteller om disse nøttene, som ikke smaker like godt som våre egne, og som er omtrent like hårde som den Fanden var i. Da han studerte i USA, bl.a. ved Harvard, fikk han mange venner. Fra Minnesota hentet han i slutten av 40-årene fem slike nøtter med seg hjem til Norge. Det var en omstendelig prosess å få dem til å spire; hele vin-

Jens Evensen er fremdeles aktuell som dommer ved Haagdomstolen (Foto: Marita Aarekol).

teren måtte de vannes for å få det harde skallet langsomt til å sprekke. I dag er det staselige trær som begynner å stjele utsikten fra pensjonisten.

Ekteparet Evensens hus ble kjøpt i 1918 av faren, Jens Evensen. Han ville at barna skulle vokse opp på landet. På Vollen i Asker er det landlig for alle pengene. Her er hager, marker med skrikende fasaner, og Oslofjorden, med bl.a. Evensens Colin Archer losskøyte, ligger i gåavstand. I det fjerne skimtes Oslo.

«Mitt blikk faller tilfeldigvis på et matrosbånd rundt en lampeskjerm med navnet «SS Stavangerfjord».

Ekteparets stuer er dominert av det maritime: båtmodeller, utstyr til seilfartøyer og fartøybilder. Mitt blikk faller tilfeldigvis på et matrosbånd rundt en lampeskjerm med navnet «SS Stavangerfjord». Mitt forhold til denne Amerika-sliteren, som var den største båten vi kjente den gang, innskrenket seg til å ta de store bølgene når den passerte oss i leden sør for Bergen. Ekteparet Evensen hadde reist mange ganger til New York med den, og mintes dampmaskinens stille, rytmiske gang. Hver gang de kom til New York ble de like overrasket over hvor liten «Stavangerfjord» var i forhold til de andre Atlanterhavstraverne. Men en ting var Evensen og jeg enige om: «Stavangerfjord» hadde to skorsteiner. «Men det var vel bare den ene som var i bruk», bemerket Evensen, for-

holdsvis tørt, men så avgjort med sans for menneskets dårskap.

Vi setter oss i den guleste stuen. Etter denne uformelle mottagelsen er det overhodet ingen problemer med å komme på talefot. Evensen er en formens mester, men formen er ikke juristens tørre. Heller det assosiative, med store kast i både fokusering og tema. Dessuten er han av type tjuagutt, uten de bergenske spesialuttrykk, men med de samme raske svar. I tillegg har han så avgjort juristens evne til å agere og å poengtere. Men så har han jo også vært en stund i den manesjen.

Når det gjelder innhold er Evensen en reflektert og vidsynt mann, også opptatt av saker som ikke er helt trendy i øyeblikket.

I det hele tatt: Det er et svært sammensatt intervjuobjekt jeg har fått til denne svenneprøven, uten lydbånd og kurs.

Evensen «varmer» opp med litt ornitologi. Han har en forkjærlighet for kjøttmeisen, som stadig forviller seg inn i stuene. Jeg forklarer han at det er årets unger som er dumme nok til å fly inn til folk, men Evensen lar seg ikke rokke i troen på at kjøttmeisen liker seg så godt i de Evensenske stuer. «De skiter litt, men hva gjør det når de er så tillitsfulle». Jeg lurar på om det finns blåmeis i hagen. Han nikker, men legger til: «De kommer aldri inn i våre stuer.»

Allerede tidlig i samtalen gjør Evensen det klart at han ikke ønsker å uttale seg i kontroversielle saker, som f.eks. islendingenes fiske i Smuthullet og vernesonen rundt Svalbard. Han begrunner

Jens Evensen

Født i Oslo 5 november 1917. Gift i 1943 med Sylvei Brun Lie, født 17 januar 1920. Oslo Handelsgymnasium 1934, cand.jur. 1942, høyesterettsadvokat 1951.

Studier ved Minnesota University, 1947, Columbia University 1947, Harvard University 1952–53. Dr.jur. 1968. Æresdoktor ved Herriot – Watt University i Edinburgh 1974. Advokatfullmektig 1942–44, politifullmektig Landsvikavdelingen 1945–46. Regjeringsadvokatfullmektig 1948–49.

Advokat Norsk – Britiske fiskerigrensesak i Haag 1951, gullklausulsaken mot Frankrike og Hannevigsaken mot USA.

Saker for Menneskerettskommisjonen i Strasbourg.

Foreleser ved Univ. i Oslo og sensor for juridisk embetseksamen.

Formann i Statens Oljeråd, Fiskerigrensekommisjonen av 1967. Leder for forhandlingsdelegasjonen for handelsavtale med EF 1972. Visepresident for FN's havrettskonferanse, formann i Norges delegasjon ved FN's havrettskonferanse.

Statsråd, handelsdepartementet, i Brattelis 2. regjering, 1973, havrettsminister fra 1974–78. Ambassadør og spesialrådgiver i folkerett fra 1979. Dommer ved den internasjonale domstolen i Haag 1985–94.

sitt standpunkt med at han fremdeles føler seg som dommer ved Den Internasjonale Domstolen i Haag.

**Og Evensen fyrer av:
Har vi full oversikt over
våre enorme naturressurser?**

Men han har et fundamentalt positivt syn på Sagaøya som bokstavelig talt flyttet grenser til sjøs og banet veien for den allminnelige utvidelsen av kyststatens jurisdiksjon.

Nå roper fru Sylvei til kaffe i spisestuen. Det var konditorkaker og linser, som smaker av gamle dager. Fruen er agronom. Det preger huset både innvendig og utvendig. En rask titt i kjøkkenet fører tankene til Frankrike.

Jeg var midtvegs i den andre linsen og ved avslutningen av første kaffekopp, da det skjedde. Uten noen foranledning fra min side utbrøt fru Sylvei: «Er det noen som vil inn i EU, da?», muligens

en smule kokett og retorisk, men så avgjort med overbevisning. Og Evensen fyrer av: – Har vi full oversikt over våre enorme naturressurser? –. Lå det en viss indignasjon i luften fra den mann som hadde arbeidet så målbevisst for å sikre nasjonen kontrollen over helt vitale ressurser.

Stemningen var nå så god at jeg drister meg til et spørsmål i grenseland: «Det gikk rykter, i alle fall i Bergen, om at De ikke var medlem av Arbeiderpartiet da De satt som havrettsminister». Begge blir nesten alvorlige og Sylvei svarer. – Vi har alltid soknet til Arbeiderpartiet, og vi er begge to medlemmer.

Allerede ved kaffebordet kommer Evensens storpolitiske ettertanke om betydningen av den norske seieren over Storbritannia i sjøgrensesaken i Haag i 1951. Sjømakten og imperiebyggen fikk her et signal om at storhetstiden var forbi. Deres påstand om 3-milsgrense og maksimalt 10 mil lange grunnlinjer som gjeldende folkerett ble torpedert en gang for alle. Kanskje var det en fordel at det var lille Norge, en gammel venn av Storbritannia, som så drabelig forsvarte seg selv, og dermed alle andre kyststater, mot stormakters diktat.

Dommen i denne saken, som Norge forberedte i over to år i den tunge «Fiskerikomiteén av 1949», med høyesterettsjustitiarius Paal Berg og

**«Han utbrøt: – Vi har
vunnet»**

odelstingspresident C. J. Hambro, som henholdsvis formann og nestformann, var imøtesett med stor spenning i Haag. Den norske lederen, advokat Arntzen, var svært nervøs om utfallet. Fru Sylvei minnes en anektote: «Jens (som var junioradvokaten, og kunne brukes til alt), ble bedt av Arntzen om å sondere i saken, men dommernes munn var lukket med sju segl. Men så traff han sjåføren til Klæstad, den norske dommeren. Han utbrøt: «Vi har vunnet». Jens undret seg på hvordan han kunne være så sikker på det. Sjåføren utbrøt: «Klæstad har ikke vært til å snakke til på flere måneder. Men nå synger og plystrer han i badet!» Jens meddelte så Arntzen at vi hadde vunnet. På spørsmål om hvordan Jens kunne vite det svarte han: «Jeg har det fra sikre kilder!» Evensen minnes selv domsavsigelsen.

– Vi hadde bestemt oss for ikke å foretrekke en mine enten dommen gikk den ene eller den andre vegen. Vi forholdt oss ubevegelige da seieren var et faktum. Britene, derimot, kunne ikke helt skjule sin skuffelse.

Kaffeseansen er slutt. Fru Sylvei skal en tur til Oslo og Evensen og jeg trekker inn i den guleste stuen. Jeg er interessert i mer «inside information» om forberedelsene og selve rettsaken som nå ligger 43 år tilbake i tiden, og som er behandlet i Fiskets Gang nr. 4 og 9, 1994. Det blir en samtale som stadig skifter tema slik gode, avslappede samtaler skal.

Det faller naturlig å begynne med Evensens egen innsats i rettssaken. Jeg har lest at han opp-

Den Internasjonale Domstolen i Haag

Den faste domstol for mellomfolkelig rettspleie ble opprettet av Folkeforbundet i 1920. Denne domstolen hadde stor betydning i mellomkrigstiden. Bl.a. tapte Norge saken mot Danmark om Øst-Grønland i 1933.

Den internasjonale domstolen, opprettet i 1946, er en fortsettelse av den foregående. Domstolen består av 15 medlemmer som velges for 9 år av FN's generalforsamling og av Sikkerhetsrådet. Domstolen skal være bredt sammensatt og representere de viktigste rettssystemer i verden. Medlemmene av domstolen nyter diplomatiske rettigheter under utførelsen av sitt verv. Domstolen er FN's «øverste dømmende myndighet». Forsøket på å etablere en såkalt obligatorisk domsmyndighet fikk ikke gjennomslag. Derfor blir en rekke saker avvist fordi den ene part ikke har anerkjent domstolens obligatoriske kompetanse eller bare har gjort det med slike forbehold at parten i virkeligheten er like ubundet dom før.

Norge har hatt to saker for den nye Haag-domstolen: Fiskerigrensesaken i 1951, som vi vant, og Gullklausulsaken mot Frankrike i 1957. Her ble den norske påstand tatt til følge, men realiteten i tvisten ble ikke avgjort. Haag-domstolens president i perioden 1958–61 var nordmannen Helge Klæstad. Jens Evensen ble valgt til dommer i 1985.

grunnlinjer. I noen latinamerikanske land, Peru og Chile, var sjøterritoriet allerede utvidet til 200 nm for å holde hvalfangerne til Onassis unna. Dette var pionérene til det som senere skulle bli folkerett, bl.a. etter Islands innsats i begynnelsen av 70-årene og det norske sluttspill som Evensen & Co medvirket til. Men seieren i Haag var revolusjonerende, og det var en alminnelig mening dengang at Evensens innlegg var et tungt lodd i Norges favør.

Det ligger Evensen på hjerte i dag å poengtere at det internasjonale samfunnet fremdeles er altfor svakt utbygget. Det finnes f.eks. ikke noe

«Evensen opererer med et utvidet verdenssamfunn som også omfatter verdensrommet».

internasjonalt lovgivningsorgan. Men endel av FN's virksomhet, bl.a. generalforsamlingens resolusjoner, bidrar til å skape folkerett. Men organisasjonen er for primitiv.

FN er i seg selv beviset på at nasjonalstaten tid så absolutt ikke er forbi. Men det trengs sterkere samarbeids og bistandsformer enn i dag, et mer funksjonelt verdenssamfunn.

Evensen opererer med et utvidet verdenssamfunn som også omfatter verdensrommet. Erobringen er allerede i gang og utviklingen av teknologi for «Star wars» kan i fremtiden i verste fall føre til kriger om suvereniteten på andre kloder.

– Forurensningen av verdensrommet er allerede i gang, med hundrevis av satellitter, hovedsakelig militære. Faren for å bruke verdensrommet som boss plass for problemavfall, f.eks. radioaktivt avfall, er i dag meget stor. Det finnes ingen folkerettslig instans som regulerer virksomheten i verdensrommet. Men verdensrommet må behandles med varsomhet som vår felles arv og som menneskehetens felles ansvar: «The common heritage of mankind». Foreløpig er det bare den rå rakett-makta som rår, slår Evensen fast.

Men vi vender stadig tilbake til årene 1949 – 51, som er stikkårene for mitt besøk hos Jens Evensen.

– Hvorfor ble den belgiske folkerettseksperten Bourquin engasjert på norsk side?, undrer jeg. Evensen forklarer at det på den tiden var det bare enkelte stater som hadde slik toppekspertise. Bourquin var på den tiden den ypperste folkerettsadvokat i verden.

– Men i dag klarer vel Norge seg med egne krefter? «Muligens», sier Evensen, med sitt alltid optimistiske stemmeleie.

«Fiskerigrensekomitéen av 1949» besto ikke bare av jurister, men også av sjømilitære eksperter og en havforsker. Mens juristene forberedte saken ut fra en folkerettslig vinkling, var kommandørkaptein Meyer opptatt av å vise gammel hevd for utøvelse av næringsvirksomhet i området. Han hadde god hjelp av namnegranskaren Per Hovda, i dag bedre kjent som eldregeneralen. Direktør Rollesen ved Havforskningsinstituttet i Bergen

søkte 34 land for å undersøke praksis m.h.t. sjøgrenser og måter å trekke grunnlinjer på. «Var det så mange land?, undrer Evensen.

«..seieren i Haag var revolusjonerende og det var en alminnelig mening dengang at Evensens innlegg var et tungt lodd i Norges favør.»

– Jeg reiste kontinuerlig omkring i størsteparten av verden over en lang periode. Kona påstår at i de korte øyeblikk jeg var hjemom var jeg svært distré. Jeg var så konsentrert opptatt med forberedelsene til denne saken som var min internasjonale debut. Evensen poengterer at sjøgrensesaken mot Storbritannia først og fremst var en folkerettslig tvist. Reisevirksomheten viste ganske raskt at praksis på dette felt på ingen måte samsvarte med britenes 3 mils-grense og 10 mils rette

dokumenterte ulempene for kystfiskerne bl.a fra de britiske trålerne og belastningene på de lokale fiskebestander. Hans havforskerkollega Birger Rasmussen fremskaffet et stort materiale om fiskeméd og trålplagen fra hele den aktuelle kyststrekningen.

– Hvordan var stemningen i komitéen, med såvidt forskjellige profesjoner?

– Det var vi juristene som skulle føre saken. Det kunne oppstå gnisninger av formelle grunner, den ulike kompetanse, men også i faglige spørsmål. Men du må huske at dette var en sak av stor nasjonal betydning for Norge, og alle tok vervet meget alvorlig. Og da dommen falt fikk hele komitéen uttelling av dommerkollegiet, både vi jurister som hadde kjørt en strikt folkerettslig linje og de som argumenterte ut fra nasjonal hevd og uminnelige tradisjoner.

Evensen minnes en detalj under rettssaken som åpenbart gjorde inntrykk på dommerne. Det var en plastisk modell av kyststrekningen fra Træna til Grense Jakobselv, med de rette grunnlinjene og 4 milsgrensen trukket opp. Modellen fikk plass inne i rettsalen. Evensen er overbevist om at en slik visuell påminnelse gjorde sterkere inntrykk på dommerne enn mange juristord.

– Det var en glimrende idé av din tidligere sjef Gunnar Rollesen. Ikke rart at han fikk St. Olav for sin deltagelse i komitéen.

– De fikk jo samme utmerkelse selv, hr. Evensen. Det må virkelig ha vært en sak av vital betydning for fedrelandet som dere i fellesskap førte til en overbevisende seier!

«Evensen er meget bekymret over atomkraft og atomvåpen. Det er klart folkerettsstridig å produsere slike våpen og de krenker alle menneskerettene.»

Evensen poengterer at dommen i Haag fikk stor betydning også for andre lands kystfiskeres næringsutøvelse. Vår egen fiskerigrense, som senere ble utvidet til 12 nm, lå trygt på de lange grunnlinjene som bl.a. sikret oss eksklusiv råderett i Vestfjorden. Hva som vil skje med den viktige 12-milsgrensen for våre kystfiskere ved et eventuelt EU-medlemskap etter år 2002, vil Evensen ikke uttale seg om.

Evensen er meget bekymret over atomkraft og atomvåpen. Det er klart folkerettsstridig å produsere slike våpen. De krenker alle menneskerettigheter. Stormaktene har ennå sin undervannsterrorbalanse intakt, og antallet atommakter øker langsomt. Slike våpen produseres for å brukes, hvis ikke noe drastisk blir gjort. Evensen peker på Artikkel 2.4. i FN-pakten som setter forbud mot å bruke makt eller true med bruk av makt, og gjen- tar hvor beklagelig svakt dette grunnleggende folkerettsprinsipp synes å stå i verdenssamfunnet i dag.

Havrett

Det var de enorme funn av olje og gass på forskjellige kontinentalsokler som var den viktigste drivkraften for utviklingen av den nye havrettsorden.

Men den stadig dårligere forvaltning av en rekke fiskebestander medvirket også til at kyststaten etterhvert ble tilagt større jurisdiksjon.

Det var også en fare for at det kunne utvikle seg forskjellig praksis og dermed vanskeliggjøre relasjonene mellom kyststatene.

FNs havrettskonferanser har ført disse marine problemene inn i smulere farvann. Fokus ble allerede fra starten rettet mot kyststatens fortrinn når det gjaldt forvaltningen av de marine ressursene, både de levende og de fossile. Det gjelder særlig de levende ressurser. Det er kyststaten som er mest avhengig av dem, og derfor har størst interesse av å holde dem i hevd.

De to første havrettskonferansene ble holdt i FN – regi i 1958 og 1960. Den viktigste konvensjonen gjaldt kyststatens jurisdiksjon over mineralressursene på kontinentalsokkelen. Men man ble ikke enige om hvor grensen til kyststaten skulle gå.

Den tredje havrettskonferansen varte fra 1973–82. Her lyktes det å få stor grad av enighet om prinsippet om 200 nm økonomisk sone. Kyststatenes rett til å opprette slike soner er trolig den viktigste nyskapning innen havets folkerett siden doktrinen om det frie hav ble utarbeidet.

Jens Evensen, som ledet Norges delegasjon på havrettskonferansen, har formulert sitt syn på de norske interessene slik:

«Når det gjelder de levende ressurser i havet, må det viktigste for Norge være å støtte opp om et bevaringssystem som gjør oss istand til å treffe effektive tiltak mot den trussel mot ressursene vi her står overfor. Dette må innebære at kyststatenes krav om kvotefastsettelse som sikrer ressursene blir gitt første prioritet. Norsk fiskerigrensepolitikk er utformet i lys av den trussel kystfiskerne står overfor. Det er Norges politikk å sikre det økonomiske grunnlaget for vår kystbefolkning.»

Timene har rast avgårde mens Evensens fengslende fortellinger, synspunkter og humor har fått en stemoderlig behandling på min notatblokk.

Men jeg har hatt en stor opplevelse. Vi forlater den koselige, guleste stuen og går ut i hagen, denne store, gule dagen.

– Værsgod, ta noen epler og pærer med deg hjem, foreslår han foran et bugnende hagebord.

«Værsgod, ta noen epler og pærer med deg hjem, foreslår han foran et bugnende bord»

Eplet frister, og en bit av det særegne Evensen-ske østlandseple er en fin markering av dagens kunnskapsopplevelse.

Tilslutt en tur rundt huset for å se nærmere på valnøttrærne. Der står de på rad: En-to-tre. Ikke akkurat mitt lykketall, men du verden hvor vakre de er. Og så amerikanske!

Nå er det bare retretten som gjenstår fra det Evensenske paradiset. Jeg ber om en drosje. Evensen reagerer med å gå mot garasjen. – Vi treffer sikkert en drosje på vegen, tror han.

Men det gjorde vi ikke. Da vi skilles etter 30 kilometer utenfor Humanismens Hus føler jeg meg overhodet ikke bortkommen. Vi tar farvel med et gjensidig ønske om å treffes igjen. Jeg kan jo alltid håpe!

Den norske delegasjonen ved grensetvistesaken i Haag 1951. Jens Evensen nr. 1 i andre rekke fra venstre. Ved siden av Evensen står C. J. Hambro (Foto: Fotobureau Friezer-Stukvis).

Vekst og fall i Namibia

Figurene som ble benyttet i artikkelen om ressursutviklingen i Namibia i forrige nummer av Fiskets Gang (nr. 9-94 s. 32-33) var hentet fra boken «FAO species identification field guide for fisheries purposes – The living

resources of Namibia» utgitt med finansiell støtte av NORAD og FAO, Roma 1993.

Figurene var tegnet av G. Bianchi, Havforskningsinstituttet i Bergen.